

ISSN 2409-3661

Проблеми
політичної
історії України

Випуск 14

Благодійницька діяльність православного духовенства Катеринославської єпархії на початку Першої світової війни (1914–1915рр).

Ю. В. Берестень, В. І. Мороз

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Розглянуто громадсько-політичні, адміністративні аспекти благодійницької діяльності православного духовенства Катеринославської єпархії на початковому етапі Першої світової війни (1914–1915 рр.). Відзначено роль та місце православного кліру в організації матеріальної допомоги мобілізованим військовослужбовцям та членам їх родин, особовому складу військових частин російської армії, в налагодженні стабільного фінансового забезпечення діяльності військово-медичних установ м. Катеринослава та Катеринославської губернії, створення чисельних сиротинців та притулків для біженців.

Ключові слова: православне духовенство; Катеринославська єпархія; Катеринославська губернія; благодійність; добродійна діяльність; біженці; збір коштів.

Рассмотрены общественно-политические, административные аспекты благотворительной деятельности православного духовенства Екатеринославской губернии на начальном этапе Первой мировой войны (1914–1915 гг.). Определена роль и место православного клира в организации материальной помощи мобилизованным военнослужащим и членам их семейств, личному составу военных частей российской армии, в налаживании стабильного финансового обеспечения деятельности военно-медицинских учреждений города Екатеринослава и Екатеринославской губернии, создания многочисленных сиротских домов и приютов для беженцев.

Ключевые слова: православное духовенство; Екатеринославская епархия; Екатеринославская губерния; благотворительность; благотворительная деятельность; беженцы; сбор средств.

The military and political events during August-September of 1914 resulted in the active incorporation of clerical institutions of the Katerynoslav diocese in organizing systemic and ideological support and material provision for the political course of the Russian autocracy, practical implementation of numerous internal political campaigns aimed at strengthening the state system and defence capabilities of the country, increasing the combat spirit of the current army and naval forces, participation in the mobilization of conscripts, consolidating the population for the practical solution of a number of socio-economic and agricultural problems caused by the war.

A significant component of the organization of charity in the Katerynoslav diocese was the provision of systematic material assistance to the personnel of the military units of the Russian army. As a rule, it was mostly implemented in various forms: collecting donations for military purposes, organizing the systematic supply of warm clothes, shoes, bedding and underwear, necessary military equipment, foodstuffs, medicines, articles of daily necessity, tobacco and personal hygiene products. One of the major directions of charitable activity of the Orthodox clergy during the First World War was the organization of a chain of hospitals and military sick quarters which provided

the necessary medical assistance to the wounded and sick soldiers and officers. At the initial stage of the First World War, the Orthodox clergy of the Katerynoslav diocese participated actively in the organization and conducting of numerous charitable events and campaigns aimed at providing financial and material assistance to the low-income categories of the population suffering from hostilities. The charitable activity of the Orthodox clergy met the principal needs of the Russian society and played an important role in the depreciation and smoothing of destructive phenomena of social entropy caused by the war.

However, due to the economic crisis determined by the exponential growth of the military conflict, the gradual destruction of the economic system, the elimination of the financial resources of a great part of charitable institutions and private benefactors, the rapid increase of the population in need, the charitable activity of the church could not reach its goal and effectively solve a set of urgent problems of social protection of the population of the country and Prydniprovsk region.

Keywords: Ukrainian members of the City Council; City Council; Ekaterinoslav; municipal company; the Ukrainian national-liberation movement; revolution; Central Rada.

Сучасні політичні події пов'язані з військовою агресією Російської Федерації проти незалежної української держави, анексією Криму та окупацією частини території Донбасу в 2014 р. зумовили інтенсивне розгортання добродійного руху серед різних соціальних прошарків населення країни, який був орієнтований на надання цільової гуманітарної допомоги цивільним особам та військовослужбовцям Збройних сил України (ЗСУ), які постраждали під час збройного протистояння. Особливе місце в даному процесі відігравали і відіграють благодійницькі установи та інституції різних церковних деномінацій країни, гуманітарна діяльність яких покликана нівелювати руйнівні для соціально-економічної системи країни наслідки війни.

Реалії суспільно-політичного життя України значною мірою сприяють актуалізації комплексного вивчення та ґрунтовного осмислення добродійної діяльності православного духовенства в роки Першої світової війни.

Об'єктом дослідження є клір Катеринославської єпархії православної церкви в період Першої світової війни. Предметом дослідження є добродійна діяльність представників православного духовенства Катеринославської єпархії в липні 1914 – грудні 1915 рр.

Варто відзначити що сучасний вітчизняна історіографія акумулювала значний інтелектуальний доробок, в якому знайшли віддзеркалення різноманітні аспекти діяльності добродійних установ та духовенства Російської православної церкви в період Першої світової війни. В працях О. Реєнта, О. Сердюка, Н. Загребельної, І. Коляди, А. Лозинського, О. М. Донік, Г. Степаненко, М. Цана, Є. Сніди, К. Недрі, Л. Жванко, С. Трояна міститься розлогий інформа-

ція, що відображає окремі аспекти благодійницької діяльності православного духовенства в роки Першої світової війни [21; 9; 11; 1; 29; 23; 24; 12; 8; 17]. Попри ґрунтовність теоретичних спроб інтерпретації даного доробку, окремі історіографічні сюжети з даної проблематики лишилися поза фокусом дослідницької уваги вітчизняних істориків. Зокрема, одним з таких аспектів даної проблеми є благодійницька діяльність православного духовенства Катеринославської єпархії в 1914–1915 рр., яка не знайшла комплексного висвітлення в сучасній історіографії, лишаючись на периферії процесу історичного пізнання минулого Придніпровського регіону в період Першої світової війни.

Як відомо, православна церква в російському суспільстві кінця XIX – початку XX століття відігравала роль одного з найбільш авторитетних та консервативних соціальних інститутів, який регулював значну частину суспільних відносин, встановлюючи моральні імперативи та впорядковуючи нормативні правила й приписи на підставі яких вони функціонували. Активно реалізуючи в російському суспільстві свою соціально-політичну функцію православна церква консолідувала населення імперії навколо ідей державної соборності, захисту політичних основ російського самодержавства, які закріплювали в його колективній свідомості політичні засади організації самодержавного устрою, ідеологічно забезпечуючи стабільність функціонування політичного організму та соціальної системи країни.

Варто відзначити той факт, що традиційно однією з головних функцій церкви як специфічного соціального інституту є здійснення благодійницької діяльності, яка була орієнтована на надання адресної матеріальної допомоги малозабезпеченим верствам населення, жертвам військових конфліктів, інвалідам та біженцям, що було наслідком практичного втілення у життя моральних принципів та нормативних постулатів соціальної доктрини християнського віровчення.

Напередодні Першої світової війни православною церквою Російської імперії був акумульований значний організаційно-адміністративний досвід в створенні системи соціального захисту різноманітних категорій населення, які постраждали від руйнівних наслідків військових дій. Зокрема, в період російсько-японської війни 1904–1905 рр. православне духовенство Катеринославської єпархії брало активну участь в організації чисельних кампаній зі збору коштів на військові потреби діючої армії, продуктів харчування, медикаментів, військового спорядження, створювало на місцях

чисельні благодійницькі установи та осередки, які акумулювали значні фінансові ресурси й надавали вагому матеріальну підтримку постраждалим від військового конфлікту категоріям населення Придніпровського регіону: вдовам військовослужбовців, пораненим військовим та інвалідам війни, сиротам.

Набутий в даний період церковними інституціями досвід організації добровільної діяльності став в нагоді під час Першої світової війни, військово-політичні події якої надали їй нового імпульсу та значного розмаху, враховуючи тривалість та військову інтенсивність конфлікту й колосальний масштаб гуманітарної катастрофи, який він зумовив. Подолання руйнівних для російського суспільства наслідків даних деструктивних процесів соціальної ентропії, що кардинальним чином позначились на соціально-економічному та матеріальному становищі широких верств населення, вимагало надзвичайної концентрації зусиль, матеріальних, фінансових ресурсів всього російського суспільства, включаючи православну церкву.

Військово-політичні події серпня-вересня 1914 р. зумовили активне включення церковних інституцій Катеринославської єпархії в процес організації системного ідеологічного забезпечення й матеріальної підтримки політичного курсу російського самодержавства, практичної реалізації чисельних внутрішньополітичних кампаній, спрямованих на зміцнення державного ладу та обороноздатності країни, підвищення бойового духу діючої армії та флоту, участі в організації мобілізації призовників, консолідації населення навколо практичного розв'язання цілої низки соціально-економічних проблем та господарських завдань, викликаних війною. Не стояла православна церква й осторонь участі в патріотичній кампанії, яка розгорнулась в липні-вересні 1914 р., активно закликаючи населення Катеринославської губернії стати до оборони національних інтересів, територіальної цілісності Російської імперії та династії Романових.

Оскільки в сферу адміністративної діяльності православної церкви Російської імперії входило ведення метричної документації, то на початку військового конфлікту на представників духовенства місцевою владою були покладені суто технічні обов'язки з перевірки та складання списків призовників, які на підставі чинної законодавчої бази підлягали мобілізації. Зокрема, губернатор Катеринославської губернії В. А. Колобов своїм розпорядженням від 24 вересня 1914 р. зобов'язав клір Катеринославської єпархії провести невідкладну роботу зі складання та уточнення списків призовників [10, с. 568]. Зрозуміло, що від ефективності виконання даного завдан-

ня залежали темпи укомплектування військових частин особовим складом за штатним розкладом воєнного часу.

В серпні 1914 р. православне духовенство Катеринославської єпархії активно підтримало впровадження царським урядом на період війни «сухого закону», який забороняв вільне виробництво та продаж алкоголю в країні. В місцевій пресі та церковних виданнях з'явилася низка публікацій православних священників, в яких була надана позитивна оцінка даним законодавчим крокам російського царату, оскільки останні були орієнтовані на зміцнення моральності та дисципліни в російському суспільстві. Відзначимо той факт, що дані адміністративні заходи були суголосні морально-етичним імперативам та настановам організації життя православних християн [18, с. 675–676].

Перша світова війна сприяла актуалізації набутого адміністративного досвіду організації системної благодійницької допомоги церковних установ діючій армії. Зокрема, в серпні 1914 р. представники кліру Катеринославської єпархії взяли активну участь в проведенні розлогої інформаційної кампанії серед населення губернії, спрямованої на забезпечення цільової допомоги родинам військовослужбовців, які були мобілізовані до лав російської армії. На даному етапі православне духовенство разом з представниками місцевих повітових та волосних адміністративних установ опікувалося проблемами організації та надання допомоги родинам військовослужбовців у зборі врожаю різноманітних сільськогосподарських культур та проведенні комплексних агротехнічних заходів з обробки ґрунту для посіву озимини [22, с. 672].

Одним з першочергових завдань кліру та очільників Катеринославської єпархії було створення розгалуженої мережі благодійницьких осередків та установ, які повинні були цілеспрямовано опікуватися проблемами соціального захисту родин мобілізованих військовослужбовців. Так, на підставі рішення Священного Синоду в парафіях Катеринославській єпархії в серпні-вересні 1914 р. були створені приходські опікунські ради, головною метою діяльності яких полягала в організації силами церковних парафій та місцевого населення матеріальної допомоги родинам військових. Зокрема, завдячуючи активній діяльності опікунських рад та комітетів в даний період щомісячну матеріальну допомогу отримали від 5 до 10 тисяч родин військовослужбовців. Тільки в серпні-грудні 1914 р. на фінансове забезпечення даних соціальних проектів з коштів місцевих церковних установ було витрачено 7344 руб., які, безумовно,

сприяли зміцненню матеріального становища даної категорії населення, яка зазнала значних економічних збитків через тимчасову втрату годувальників [3, с. 764].

Необхідність проведення цілої низки благодійницьких кампаній була продиктована прагматичними міркуваннями й тактичними розрахунками політичного істеблішменту імперії – російський царат прагнув через реалізацію чисельних добродійних проєктів створити належні умови для підвищення морального та бойового духу військовослужбовців, що в кінцевому підсумку повинно було позитивним чином позначитися на загальному рівні боєздатності військових частин російської армії [22, с. 673].

Під час створення розлогої мережі благодійницьких установ на теренах губернії представники кліру Катеринославської єпархії зіштовхнулися з цілою низкою організаційних проблем, які в значній мірі ускладнили та пригальмували інтенсивність процесу надання адресної матеріальної допомоги нужденним категоріям населення. Вже восени 1914 р. місцеві благочинні масово скаржилися в катеринославську консисторію на перевантаженість бюрократичною роботою зі складання статистичної документації, де фіксувалися дані з надання благодійницькими установами фінансової допомоги родинам військових [14, с. 790]. Проблема полягала в тому, що в окремих приходах до лав діючої армії було мобілізовано до тисячі військовозобов'язаних. Зрозуміло, що за умови обмеженості парафіяльного штату місцеві священники були просто не в змозі фізично провести в стислі терміни ретельне та об'єктивне обстеження матеріального становища родин військовослужбовців з метою з'ясування реальних розмірів цільової допомоги, що поставило в окремих повітах Катеринославської губернії дану кампанію під загрозу зриву.

Ускладнювало поточну діяльність опікунських парафіяльних комітетів дублювання їх функцій з надання допомоги нужденним із іншими благодійницькими установами, що в підсумку продукувало адміністративний хаос і плутанину, які призводили до нераціонального використання наявних фінансових та матеріальних ресурсів. У свою чергу це значною мірою ускладнювало та дезорганізувало роботу відповідних установ. Так парафіяльними священниками часто фіксувалися випадки, коли окремі родини військовослужбовців отримували кошти одночасно від декількох благодійницьких осередків, які сумарно перевищували їх реальні матеріальні потреби або загальний розмір заробітку мобілізованого військовослужбовця, що дискредитувало в очах пересічних мешканців саму ідею організації

соціального захисту певної категорії населення, істотним чином позначаючись на зменшенні розмірів добровільних грошових пожертв до бюджетів добродійних установ.

Зрештою у цей період тільки ченцями Свято-Троїцького Самарського монастиря була надана допомога родинам мобілізованих військових продуктами харчування, кормами для тяглової та великої рогатої худоби, на загальну суму 1296 руб. 50 коп. [4, с. 793]. Загалом, попри тимчасові труднощі та складнощі адміністративної роботи, родинам військовослужбовців, мобілізованих до лав російської армії, в період 1914–1915 рр. церковними установами Катеринославської єпархії було надано пожертв на суму 395 378 руб. 40 коп., з них 299 308 руб. 1 коп. були виділені готівкою, 96 070 руб. 33 коп. речами (теплим одягом, продуктами харчування, тощо) [3, с. 764].

Крім того, під час візиту до міста Катеринослава російського імператора Миколи II, який відбувся 31 січня 1915 р. (за старим стилем), єпископом катеринославським та мариупольським Агапітом було принесено російському монарху в дар від православного кліру єпархії 25 000 руб. на потреби російської армії [19, с. 131].

Не менш вагомим компонентом організації благодійницької діяльності в Катеринославській єпархії було надання систематичної матеріальної допомоги особовому складу військових частин російської армії. Як правило, вона здебільшого реалізовувалась в різних формах: зборі грошових пожертв на військові потреби, організації системного постачання теплового одягу, взуття, постільної та нижньої білизни, необхідного військового реманенту, продуктів харчування, медикаментів, предметів першої необхідності, тютюну, засобів особистої гігієни.

Особливе місце в організації цільової допомоги армії відігравали монастирі, які мали належну виробничу базу та відповідні трудові ресурси, що дозволяло в стислі терміни налагодити виробництво необхідної для армії амуніції або оперативно провести збір продуктів харчування та одягу. Зокрема, черниці Тихвінського жіночого монастиря Катеринослава на початку військового конфлікту пошили для нижніх чинів російської армії 245 одиниць нижньої та спідньої білизни, яку згодом відправили на фронт. Маючи у своїй власності економічно потужний сільськогосподарський маєток, Тихвінський жіночий монастир систематично надавав відповідним військовим інтендантським структурам продукти харчування, предмети першої необхідності. Тільки в 1914–1915 рр. монастирем було

відправлено на фронт 4 пуди фруктів, 2 пуди варення, 4 пуди сала, 1 пуд ковбаси та тютюну [4, с. 795].

Крім того, сестри обителі виготовили для військових підрозділів, що комплектувались на теренах Катеринославської губернії, 5 вишитих золотом прапорів. Тільки одна вартість роботи становила 500 руб. [4, с. 795; 2, с. 296].

Черницями Іосифівського жіночого монастиря та скиту було відіслано до місцевого благодійницького комітету 100 овчин, 20 смушків, 2 пуди корпії, 66 штук білизни, 120 пар панчіх. В 1914–1915 рр. насельниці обителі відправили на австрійський фронт 46 мішків гуманітарної допомоги, в яких були вкладені комплекти нижньої та спідньої білизни, панчохи, теплі речі, предмети першої необхідності, засоби особистої гігієни, сірники, тютюн, папір, канцелярські приналежності [4, с. 795]. Сестри Троїце-Олексіївської громади пошили для лазарету Таганрозького полку та для санітарного потягу великого князя Бориса Володимировича 10000 одиниць білизни [4, с. 796].

Варто відзначити, що в умовах військового конфлікту російський уряд використовував церковні структури Катеринославської єпархії як один з ефективних та надійних засобів комунікації. Через систему церковних приходів здійснювалось поточне інформування населення Придніпровського регіону зі змістом різноманітних указів, постанов та розпоряджень царського уряду, в яких йшлося про визначення соціального статусу, розміру та порядку надання допомоги родин мобілізованих військовослужбовців, доводилась офіційна точка зору щодо поточної військово-політичної ситуації на фронті, зазначалися невідкладні адміністративні заходи з організації соціально-економічного та громадсько-політичного життя в умовах військового конфлікту.

Загальні питання організації матеріального забезпечення благодійницьких заходів та кампаній стали предметом детального обговорення на черговому XXXVIII з'їзді православного духовенства Катеринославської єпархії, що відбувся 5–9 жовтня 1914 р. у Катеринославі. Під час роботи з'їзду депутатами було прийнято постанову, в якій були змістовно окреслені головні напрямки благодійницької діяльності, докладно прописаний механізм їх фінансового забезпечення з бюджету єпархії. Визначення єпархіальним з'їздом стабільних джерел та порядку фінансування добродійних проєктів дозволило системно впорядкувати благодійницьку діяльність Катеринославської єпархії, зосередити увагу кліру на практичній

реалізації пріоритетних добродійних та соціальних проєктів, що в кінцевому підсумку, сприяло, попри різноманітні організаційні, матеріальні труднощі й проблеми, певному нівелюванню деструктивних соціальних явищ та наслідків, зумовлених війною.

В першу чергу, з'їзд системно вирішив проблему фінансового забезпечення священиків, які були відряджені у зону військового конфлікту для організації духовної опіки та задоволення релігійних потреб особового складу військових частин, медичних установ російської армії. Так у відповідності до постанови, клір Катеринославської єпархії щомісячно відраховував з власних прибутків кошти на утримання даних священиків [3, с. 765]. За ініціативою депутатів єпархіального з'їзду за мобілізованими священиками були збережені їх штатні посади та грошові оклади [14, с. 788].

Варто зазначити, що вже 20 листопада 1914 р. група священиків Катеринославської єпархії виїхала з Катеринослава до діючої армії. До її складу увійшли ієреї: А. Кутєпов, В. Кравченко, І. Кіріаков, М. Біцюля, Д. Зеленський, які були відряджені на германський фронт. У складі цієї групи були священики, які отримали мобілізаційні приписи на австрійський кордон – В. Бордюга, М. Тищенко та І. Сугаренко. Кожному з священиків даного загону Катеринославської консисторією було видано 100 руб. підйомних [27, с. 107].

По прибутті на фронт Аркадій Кутєпов обійняв посаду полкового священика 24-го Сибірського стрілецького полку, Василь Кравченко був відряджений на службу до 308-1 пересувного військового шпиталю, Іван Кіріаков – до 151 польового шпиталю. В свою чергу, Микита Біцюля обійняв посаду священика 2-го лазарету 1-ї Сибірської дивізії, Дмитро Зеленський – 1-го лазарету 2-ї Сибірської дивізії [16, с. 945]. Згодом за проявлену мужність в бойових діях частина священиків буде відзначена бойовими нагородами. Зокрема, Аркадій Кутєпов за проявлену мужність та героїзм був нагороджений орденами Св. Анни 2 ступеня, Св. Володимира 4 ступеня, наперсним хрестом на георгіївській стрічці [15, с. 107].

Одним з магістральних напрямків благодійницької діяльності православного духовенства в період Першої світової війни була організація цілої мережі шпиталів та лазаретів, де надавалась необхідна медична допомога пораненим та хворим солдатам та офіцерам. Так, під час роботи єпархіального з'їзду депутатами було розглянуто питання щодо організації фінансового забезпечення діяльності низки військових медичних установ, які планувалося утримувати за єпархіальні кошти. Зокрема, представниками єпархіального з'їз-

ду було прийнято рішення про відкриття при Катеринославському жіночому єпархіальному училищі військового лазарету на 75 ліжок для лікування поранених й хворих солдат та офіцерів. Під час опрацювання даного рішення депутатами був прийнятий до уваги той факт, що до складу навчально-житлового та виробничого комплексу навчального закладу входила лікарня та корпуси гуртожитків, що дозволяло на їх базі оперативно розгорнути військову медичну установу. На її утримання клір Катеринославської єпархії щомісячно асигнував 1750 руб. [3, с. 765].

Варто відзначити, що для організації військових медичних установ представники кліру Катеринославської губернії використовували здебільшого об'єкти громадської інфраструктури, які належали єпархії: навчальні та житлові приміщення закладів духовної освіти, церковно-приходських шкіл, монастирів, які мали належну господарську базу необхідну для налагодження нормального функціонування військових лікувальних закладів. Так, у 1914 р. для організації військового лазарету керівництвом єпархії був наданий один з корпусів Катеринославської духовної семінарії [3, с. 766].

На базі самарського архієрейського заміського будинку за ініціативи катеринославського та мариупольського єпископа Агапіта силами ченців та катеринославського духовенства на початку військового конфлікту був розгорнутий військовий лазарет на 6 ліжок. На його утримання братія невеликого монастиря витратила з 1 березня по 1 червня 1915 р. 360 руб. [4, с. 794]. Зусиллями ченців Свято-Троїцького Самарського монастиря в номерах приймальної для дворянської подорожніх був створений невеликий військовий лазарет на 10 ліжок. На його облаштування ченцями тільки в 1914 р. було витрачено 66 руб. [4, с. 794].

У Катеринославському Тихвінському жіночому монастирі з липня 1914 р. на кошти обителі був відкритий лазарет для поранених військових нижніх чинів на 15 ліжок. Маючи в своєму розпорядженні достатні матеріальні ресурси та необхідну господарську інфраструктуру, черниці створили належні побутові умови щодо організації лікувального процесу, догляду за пораненими. Так, утримання одного військового обходилося монастирській скарбниці в 30 руб. щомісячно. Згодом, беручи до уваги зростання загальної кількості поранених в результаті загострення чергового військового протистояння на фронті влітку 1915 р., загальна кількість лікарняних ліжок у цьому медичному закладі збільшилась до 20 [4, с. 794]. Досить часто черниці безкоштовно виконували при лазаретах та

шпиталях обов'язки молодшого медичного та технічного персоналу. В 1914–1915 рр. черниці Тихвінського монастиря безоплатно працювали на посадах доглядальниць в міському приватному лазареті Червоного Хреста.

В 1914 р. на базі Іосифського жіночого монастиря був відкритий військовий лазарет на 20 ліжок. Загальний бюджет цієї медичної установи становив 322 руб. щомісячно. На облаштування військового лазарету, забезпечення його пацієнтів постільною білизною, одягом, придбання необхідного медичного устаткування, посуду та меблів з монастирської каси було витрачено 902 руб. 80 коп. [4, с. 796]. Також у цей період приходами Катеринославської єпархії були зібрані 1106 руб. 39 коп. на облаштування мобільного військового шпиталю та організації при ньому церкви від населення Катеринославської губернії [3, с. 764]. Варто відзначити і той факт, що активну участь в матеріальному забезпеченні лазаретів брали учні та вчителі церковно-приходських шкіл, які збирали кошти на утримання ліжок у військових установах. Зокрема, такі імені «учнівські» ліжка з'явилися в лазаретах Павлограда, Маріуполя та Луганська [30, с. 773].

Проблема організації благодійницької діяльності в досліджуваний період неодноразово ставала предметом обговорення представників катеринославського кліру на пасторських зборах, які відбувалися за ініціативи єпископа катеринославського та маріупольського Агапіта. Так, користуючись нагодою, 9 жовтня 1914 р. він провів пасторські збори, на яких крім духовенства м. Катеринослава, були присутні всі депутати XXXVIII єпархіального з'їзду на чолі з його головою О. І. Трухмановим. У роботі пасторських зборів взяли участь ректор духовної семінарії, архімандрит Варлам, завідуючий пасторською школою архімандрит Євлампій, викладачі Катеринославської духовної семінарії: протоієрей В. Мстиславський, В. А. Греков, П. В. Левітов, священник А. Корчагін, єпархіальний місіонер – О. Афанасьєв, окружні місіонери священник Н. Назаревський, С. Разногорський та секретар духовної консисторії Г. Березницький [14, с. 786]. На зборах була заслухана та змістовно обговорена доповідь о. Дмитра Стаховського, присвячена висвітленню питань доброчинності та благодійності, що ґрунтувалися на постулатах релігійної доктрини християнства. В процесі обговорення поточних завдань доброчинницької діяльності, єпископом Агапітом була надана висока оцінка діяльності єпархіального духовенства в справі надання необхідної фінансової та матеріальної допомоги місцевим осередкам Червоного Хреста. Одночасно представниками право-

славного кліру були висловлені міркування щодо вдосконалення організаційної роботи з надання матеріальної допомоги родинам запасних військових, особовому складу військових частини російської армії, різним мало захищеним категоріям населення країни та Придніпровського регіону.

Очільник Катеринославської єпархії єпископ Катеринославський та Маріупольський Агапіт особистим прикладом закликав населення й громадськість губернії до участі в реалізації добровільних проєктів. Так, за його ініціативи при Архієрейському будинку в м. Катеринославі в листопаді 1914 р. був відкритий невеликий лазарет на 20 ліжок. Єпископ особисто відраховував на потреби лазарету при Архієрейському будинку 4 % з казенного жалування та 90 руб. пожертв з церковних кружок [5, с. 394]. На утримання цього лазарету духовенство та церковні старости щомісяця асигнували 165 руб. Загалом з листопада 1914 р. по липень 1915 р. духовенством було асигновано на забезпечення цієї медичної установи 3068 руб. 05 коп. [3, с. 765]. До фінансування матеріального забезпечення лазарету при Архієрейському будинку були залучені й благодійницькі установи Катеринославської єпархії, зокрема Єпархіальне піклування про бідних духовного звання, яке асигнувало одноразово на потреби даної медичної установи під час відкриття 1100 руб. [3, с. 767].

Частина медичного та обслуговуючого персоналу лазарету при Архієрейському домі виконувала свої обов'язки на добровільних волонтерських засадах, розглядаючи свою службу як виконання своєрідного самаритянського обов'язку по відношенню до нужденних, які потребували невідкладної медичної допомоги. Так, фельдшер Катеринославського духовного училища А. Суцєвський безоплатно обіймав у цьому лікувальному закладі посаду фельдшера, здійснюючи необхідний догляд за станом здоров'я поранених та хворих військових [3, с. 768]. Зазначимо також, що кошти на утримання військового лазарету при Архієрейському будинку в розмірі 50 руб. були пожертвовані ректором Катеринославської духовної семінарії протоієреєм І. Кречетовичем [5, с. 393].

Невід'ємним атрибутом благодійницької діяльності катеринославського єпископа Агапіта була систематична організація пастирських візитів до медичних установ, де проходили лікування та подальшу реабілітацію поранені й хворі військові. Так, 24 жовтня 1914 р. він відвідав 2-й Катеринославський шпиталь для поранених військових, що розміщувався при першій міській гімназії. Під час візиту архієпископ провів з пораненими солдатами бесіду на

духовні теми, під час якої подарував останнім хрестики та брошури духовного змісту [28, с. 830]. Здебільшого, як свідчить аналіз офіційної хронічки Катеринославської єпархії, катеринославський архієпископ декілька разів на місяць відвідував військові медичні установи м. Катеринослава та губернії, здійснюючи необхідну духовну опіку над пораненими військовими.

Очевидно, що духовенство та службовці різноманітних установ Катеринославської єпархії та консисторії не могли стояти осторонь під час організації та проведення чисельних благодійницьких кампаній. Зокрема, діючі члени, секретар та службовці Катеринославської духовної консисторії щомісячно відраховували по 2 % від жалування на користь міського опікунства родин запасних військових. На 1 липня 1915 р. загальна сума наданих ними пожертв становила 346 руб. 32 коп. [3, с. 766].

Особливим предметом турботи Катеринославської духовної консисторії стали члени родин її службовців, які були мобілізовані до лав російської армії. В період з 1914 р. по 1 липня 1915 р. цим родинам з фондів Катеринославської консисторії було виділено 1392 руб. матеріальної допомоги [3, с. 767].

На початковому етапі Першої світової війни активну участь в організації та проведенні добродійних акцій взяли спеціальні благодійницькі установи Катеринославської єпархії: Єпархіальне опікунство про бідних духовного звання та Єпархіальне братство рівноапостольного великого князя Володимира. Зокрема, єпархіальним опікунством було здійснено пожертви на потреби війни у розмірі 3000 руб. В свою чергу, члени єпархіального братства Святого рівноапостольного князя Володимира роздали хворим та пораненим військовим, що лікувалися в чисельних катеринославських військових медичних установах, літературу духовно-релігійного змісту на суму в 200 руб. [3, с. 767].

Виходячи з аналізу статистичної інформації, на початку Першої світової війни в Катеринославі, Маріуполі, Бахмуті та інших населених пунктах губернії розташовувались чисельні заклади духовної освіти: Катеринославська духовна семінарія, Катеринославське духовне училище, Катеринославське жіноче єпархіальне училище, Маріупольське духовне училище, Маріупольське єпархіальне жіноче училище, Бахмутське духовне училище, церковно-приходські школи. Оскільки в адміністративному плані вони підпорядковувались Катеринославській консисторії, то їх учительський склад та учнівський контингент брали активну участь в організації

та проведенні благодійницьких заходів. Зокрема, як свідчать матеріали єпархіальних звітів, вихованці Катеринославської духовної семінарії в цей період займалися збором теплих речей, білизни, чаю та цукру для армії. Паралельно, вони взяли участь у зборі грошових пожертв на користь Катеринославського відділу Товариства Червоного Хреста, на організацію мобільного шпиталю від населення Катеринославської губернії [3, с. 768].

Безумовно, активне залучення керівництвом Катеринославської духовної семінарії своїх вихованців до участі в чисельних благодійницьких проєктах сприяло швидкому особистісному та професійному становленню як майбутніх священників, зміцнюючи їх віру, виховуючи християнську добротність, вміння долати труднощі та складності військового часу. Оскільки в наприкінці 1914 – на початку 1915 р. в військових медичних установах міста Катеринослава у зв'язку з масовою мобілізацією, швидким формуванням мережі міських шпиталів та лазаретів відчувався гострий брак санітарів та технічного персоналу, то 50 учнів Катеринославської духовної семінарії добровільно вступили до особового складу місцевої санітарної дружини, яка здійснювала адресну допомогу військовим медичним установам, що розташовувались в різних адміністративних, навчальних закладах та приватних оселях міста. В складі катеринославської санітарної дружини семінаристи систематично брали участь в розвантаженні санітарних та військових потягів, що прибували до міста, здійснювали транспортування поранених військових з міського вокзалу до шпиталів та лазаретів [3, с. 768].

У 1914–1915 рр. місто Катеринослав перетворилося на один з потужних центрів медичної допомоги та реабілітації особистого складу військових частин російської армії. В місті розгорнули свою діяльність чисельні військові лікувальні установи, що утримувалися на кошти держави, місцевих земств, релігійних громад різних деномінацій, соціальних верств, заможних містян, підприємців та приватних осіб. Значна частина даних військово-медичних установ потребувала систематичної матеріальної підтримки з боку місцевого населення. Учениці Катеринославського єпархіального жіночого училища в даний період виготовили власними силами 3 зміни білизни для 175 пацієнтів військових лазаретів міста. Паралельно, ними разом з викладачами навчального закладу було зібрано 583 р. 21 коп. грошових пожертв на потреби війни [3, с. 768]. У 1915 р. для шпиталю княгині Урусової вихованками Катеринославського єпархіального духовного училища було виготовлено 116 штук білизни, 103 міш-

ки для респіраторів. Паралельно в 1915 р. ученицями були зібрані речі та продукти харчування на суму в 60 руб. для потреб мобільного шпиталю Іваненка [5, с. 395]. Активну участь в проведенні та організації чисельних благодійницьких заходах та кампаніях взяли вихованки Маріупольського єпархіального жіночого училища, якими в період 1914–1915 рр. було пожертвовано на потреби війни 993 руб. 16 коп., зібрано 419 штук теплого одягу для військовослужбовців та 18 пуд. 33 фунти продуктів харчування [3, с. 768].

Учні маріупольського духовного училища на початку військового конфлікту передали на потреби російської армії 1250 руб. грошових пожертв, білизну, мило, письмові принадлежності (папір, олівці, пір'я, ручки), тютюн, складені ножі, 15 фунтів цукру, 1 пуд сала. Загалом у період 1914–1915 рр. за статистичними звітами Катеринославської консисторії учнями духовних навчальних закладів Катеринославської єпархії було зібрано на потреби війни 15 466 руб. 42 коп. [3, с. 768].

При церквах Катеринославської єпархії у відповідності до постанов Священного Синоду та місцевої влади проводились збори коштів на фінансування різних громадських благодійних військово-медичних та лікувальних установ, які опікувались питаннями гуманітарної допомоги хворим та пораненим військовим, інвалідам, цивільному населенню, що постраждало під час бойових дій. В першу чергу значну матеріальна допомога надавалась представниками кліру Російському товариству Червоного Хреста та його регіональним представництвам в губернії. Розгортання військового конфлікту в даний період зумовило розширення діяльності регіональних осередків товариства, які зосередили свою увагу навколо вирішення проблем фахової підготовки медичного персоналу, матеріального забезпечення військових шпиталів та лазаретів, аптечних складів, виробництва фармакологічних препаратів, створення притулків та пунктів харчування для біженців й переміщених осіб, тощо.

В 1914–1915 рр. зусиллями представників православного духовенства Катеринославської єпархії було зібрано 43 842 руб. 90 коп. на потреби Російського товариства Червоного Хреста [3, с. 768; 12, с. 137–144]. Тільки ченцями та черницями Свято-Троїцького Самарського монастиря, Катеринославського Тихвінського жіночого монастиря, Йосифівського жіночого монастиря та скиту, Троїце-Олексіївської громади, Трьохсвятительської жіночої Світловської громади та Знаменського жіночого монастиря на фінансування установ Російського товариства Червоного Хреста було пе-

редано 645 руб. пожертв [4, с. 793]. Водночас, даними установами було надано й допомогу в шитті та постачанні одягу для медичного персоналу та пацієнтів лікувальних закладів Червоного Хреста. Зокрема, в цей період під керівництвом ігумені монастиря Констанції для місцевого відділення Російського Товариства Червоного Хреста були пошиті черницями 75 халатів та 100 фартухів, виготовлено 5173 респіраторів та 200 сумок для них [4, с. 794]. При цьому звертає на себе увагу, що Катеринославське відділення Російського товариства Червоного Хреста отримало від приходів Катеринославської єпархії на фінансування своєї діяльності 9084 руб. 53 коп., що дозволило забезпечити стабільне функціонування багатьох медичних установ, якими опікувалося відділення, системно вирішити питання їх укомплектування кваліфікованим медичним та технічним персоналом, необхідним медичним устаткуванням та медикаментами [3, с. 764]. Зрештою, як випливає з аналізу фінансової звітності Катеринославської єпархії, під час організації кампанії зі збору коштів на потреби Російського Товариства Червоного Хреста, що проходила в 1914 – першій половині 1915 р., православне духовенство з власних коштів пожертвувало 1014 руб. 47 коп. [3, с. 765].

Співпраця катеринославської консисторії, кліру та чернецтва з установами Червоного Хреста не обмежувалася виключно збором коштів. Досить часто православні священики Катеринославської єпархії особисто брали участь в організації діяльності різних добродійних установ Червоного Хреста. Так, 30 квітня 1915 р. у розпорядження головного уповноваженого Російського Товариства Червоного Хреста при Чорноморському флоті князя М. П. Урусова був відряджений священик Преображенської церкви села Томаківки Катеринославського повіту Петро Левитський [6, с. 349].

Наприкінці 1914 р. священики Катеринославської єпархії розгорнули активну кампанію зі збору подарункових наборів військовим з нагоди Різдва та Нового року. Зокрема, представниками кліру та прихожанами парафій Катеринославської єпархії було зібрано в цей період 4 залізничних вагони подарунків, які були відправлені на фронті діючої армії [3, с. 766].

Зазначимо також, що на початку Першої світової війни на теренах Катеринославської губернії спостерігається активне розгортання адміністративної та організаційної діяльності цілої низки відділень загальноросійських добродійних Комітетів та установ, очільниками яких були члени імператорської родини. Безумовно, православне духовенство в даний період опікується й збором добро-

чинних пожертв на фінансування їх філантропічної та гуманітарної діяльності. Зокрема на потреби Комітету великої княгині Єлизавети Федорівни з надання благодійницької допомоги родинам воїнів, які померли на війні, було передано 695 руб. 17 коп., Комітету великої княгині Тетяни Миколаївни для надання тимчасової допомоги постраждалим від військових бід – 568 руб. 38 коп. [3, с. 764].

Отже, тільки впродовж невеликого періоду 1914 р. духовенством Катеринославської єпархії було зібрано на фінансування різних добродійних проектів та установ 58 971 р. 74 коп. [3, с. 764].

Особливе місце в реалізації благодійницької діяльності Катеринославської єпархії займали гуманітарні проекти, які були орієнтовані на надання масштабної матеріальної допомоги православному населенню окупованих Російською імперією територій Австро-Угорщини, які постраждали від військових дій та їх наслідків. Організація даних добродійних заходів була продиктована прагненням російського царату та православної церкви продемонструвати населенню Галичини та Буковини наявність потужної моральної та матеріальної підтримки з боку православних вірних Російської імперії, закріплюючи в колективній свідомості галичан та буковинців ідеї етноконфесійної близькості та спорідненості, яка повинна була істотним чином впливати на формування в соціальному просторі даних теренів сталих проросійських симпатій, які повинні були зміцнити опору російського окупаційного режиму. Крім того, дана демонстративна благодійницька діяльність православного кліру була покликана слугувати наочною ілюстрацією проголошеного російським царатом гасла щодо захисту національних, етноконфесійних та соціокультурних прав слов'янської меншості Австро-Угорщини. Православним духовенством Катеринославської єпархії в 1914 – 1915 рр. було передано на потреби голодуючого населення Галичини 1651 руб. 53 коп. [3, с. 766]. Староста Вознесенської церкви міста Катеринослава Д. Крот на добродійні пожертви містян придбав 1000 пудів борошна, які особисто передав Галицькому Крайовому благодійницькому комітету в м. Львові. Загальні витрати на закупівлю борошна обійшлися церковній громаді в 1694 руб. 10 коп. [3, с. 766].

Священик Микола Дублянський в травні 1915 р. супроводжував вагон з гуманітарним вантажем до Львова, де передав його Головному Червоному благодійницькому комітету. Всього священиком було надано комітету 20 руб. 50 коп. грошових пожертв та продуктів харчування загальною вагою в 479 пудів 21 фунт [20, с. 480].

Інтенсивність бойових дій початкового періоду Першої світової війни істотним чином відбилася на динаміці зростання загальної чисельності малозабезпечених категорій населення, які стали жертвами військового конфлікту, потребуючи з боку держави та церкви організації системної соціальної опіки та комплексного захисту. Одним з найбільш знедолених соціальних прошарків населення регіону, що зазнав деструктивних впливів війни, чисельних моральних страждань, вагомих психологічних травм та поневірянь були діти-сироти, батьки яких загинули на фронтах війни. Варто зазначити, що належна допомога даній категорії населення була надана монастирями. В структурі церковних установ Катеринославської єпархії чернечі обителі посідали особливе місце. Маючи в своїй власності розвинуту виробничу базу, розлогу житлово-комунальну інфраструктуру, значні фінансові ресурси, монастирі були спроможні локально вирішувати проблеми соціального захисту та опіки дітей-сиріт.

Упродовж 1914–1915 рр. при чернечих обителях Катеринославської єпархії була створена низка спеціальних закладів соціальної опіки, в яких утримувалися сироти. Так, у лютому 1915 р. при Тихвінському жіночому монастирі був відкритий сиротинець, в якому на повному пансіоні перебувало 10 дівчат. Одночасно, обитель надала притулок для 3 родин біженців, які утримувалися її коштом [4, с. 795]. Притулок на 10 осіб був відкритий при Йосифському жіночому монастирі. При цьому, монастир утримував власним коштом 5 сиріт, решта отримувала матеріальне забезпечення від різноманітних благодійницьких осередків та приватних осіб [4, с. 795]. Аналогічна установа соціальної опіки була створена при Трьохсвятительській жіночій Святилівській громаді, яка прийняла на повне забезпечення 10 малолітніх сиріт, паралельно навчаючи їх грамоті та рукоділлю.

Одним з напрямків благодійницької діяльності монастирів Катеринославської єпархії було надання притулку та соціальної допомоги біженцям, як цивільним особам, так й представникам православної кліри, ченцям та черниціям, обителі яких були зруйновані під час ведення бойових дій, опинилися в активній зоні військового конфлікту або в них були тимчасово розміщені військові частини, що унеможливило подальше перебування в них чорного чернецтва та кліру. Зокрема, Троїце-Олексіївська громада надала притулок черниціям Леснівського монастиря Холмської єпархії та 5 членам родини священика з Галичини [4, с. 796]. Знаменський жіночий монастир розмістив у своїх житлових приміщеннях 50 черниць з

Чигиринського монастиря. Адміністрація Катерино-славського духовного училища наприкінці 1915 р. надала притулок та продуктове забезпечення священику-біженцю з Галичини Антонію Вишинському [5, с. 395].

В другій половині 1915 р. представники православного кліру Катеринославської єпархії сконцентрували свою увагу навколо організації збору коштів для фінансування гуманітарних проєктів, пов'язаних з матеріальним забезпеченням біженців духовного звання. Загальна сума коштів, які були зібрані на дані потреби, склала 1675 руб. 64 коп. [5, с. 392]. У 1915 р. різноманітні установи Катеринославської єпархії надавали комплексну та системну допомогу біженцям, які починають масово прибувати до міста Катеринослава через різке загострення військово-політичної ситуації на фронті, викликаній поразками російської армії. В даний період різними благодійницькими установами та осередками реалізуються чисельні гуманітарні проєкти, орієнтовані на адаптацію біженців до нових соціально-економічних реалій життя, надання їм конкретної допомоги, забезпечення харчуванням, одягом, взуттям, грошима, тимчасовим житлом, вирішення проблем з роботою та навчанням.

На підставі рішення Святішого Синоду від 11 серпня 1915 р. за № 6449 та за пропозицією катеринославського архієпископа Агапіта 27 серпня 1915 р. при Братстві святого Володимира був створений єпархіальний Комітет з облаштування побуту біженців, який розчав активну роботу з надання цільової допомоги переміщеним особам з зони військового конфлікту [13, с. 3–10; 7, с. 521–522]. Зокрема, в братському будинку силами комітету було обладнано для проживання 3 кімнати, в яких було розміщено 20 переміщених осіб. За активної участі членів комітету при церквах міста Катеринослава було укомплектовано 10 пунктів тимчасового розміщення біженців на 150 ліжок. З вересня 1915 р. членами Комітету при Катеринославському народному домі була організована благодійницька їдальня, де до кінця року було виготовлено та видано біженцям та нужденним 12 193 безкоштовних обіди [13, с. 6]. У цей період зусиллями комітету також була надана допомога 101 родині православних священиків загальною чисельністю в 276 осіб, 9 родинам дияконів (26 осіб), 46 родинам псаломщиків (100 осіб), 12 родинам вчителів церковно-приходських шкіл (33 особи) [13, с. 8].

Православним кліром Катеринославської єпархії тільки в другій половині 1915 р. було зібрано на потреби забезпечення біженців 13 772 руб. 39 коп. грошима та 12 308 руб. 63 коп. речами [5,

с. 393]. Зокрема, ученицями Катеринославського єпархіального жіночого училища були зібрані пожертви на утримання 1 учениці-біженки в даному навчальному закладі. Вихованки маріупольського єпархіального жіночого училища з матеріалів, наданих благодійницьким комітетом, пошили 90 сорочок для сиріт-біженців [5, с. 395].

Таким чином на початковому етапі Першої світової війни православне духовенство Катеринославської єпархії взяло активну участь в організації та проведенні чисельних благодійницьких заходів та кампаній, спрямованих на надання цільової фінансової й матеріальної допомоги малозабезпеченим категоріям населення, які постраждали в наслідок військових дій. Благодійницька діяльність православного кліру відповідала нагальним потребам суспільства й відіграла важливу роль в амортизації та нівеляції деструктивних явищ соціальної ентропії, викликаних війною. Проте, через економічну кризу, детерміновану експонентним зростанням масштабів військового конфлікту, поступовою руйнацією господарської системи, знекровленням фінансових ресурсів значної частини благодійницьких установ та приватних доброчинців, стрімким зростанням питомої ваги населення, що потребувало допомоги, доброчинна діяльність церкви не могла досягнути поставленої мети й ефективно вирішити весь комплекс нагальних проблем соціального захисту населення країни та Придніпровського регіону.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Донік О. М. Діяльність громадських організацій і товариств у справі допомоги військовим та цивільному населенню в Україні у роки Першої світової війни (1914–1918 рр.). *Проблеми історії України XIX – початку XX ст. К.*, 2002. Вип. IV. С. 155–182.
2. Выражена благодарность епархиального начальства. *Екатеринославские епархиальные ведомости*. 1915. № 12. 21 апр. С. 296.
3. Екатеринославская епархия на нужды войны. *Екатеринославские епархиальные ведомости*. 1915. № 35. 11 дек. С. 763–768.
4. Екатеринославская епархия на нужды войны. *Екатеринославские епархиальные ведомости*. 1915. № 36. 21 дек. С. 793–797.
5. Екатеринославская епархия на нужды войны за время с 1 июля по 31 декабря 1915 года. *Екатеринославские епархиальные ведомости*. 1916. № 19. 1 июля. С. 391–396.
6. *Екатеринославские епархиальные ведомости*. 1915. № 15. 21 мая. С. 349.
7. Епархиальный комитет по устройству быта беженцев. *Екатеринославские епархиальные ведомости*. 1915. № 25. 1 сент. С. 521–522.

8. **Жванко Л.** Біженці першої світової війни: український вимір (1914–1918). Харків: Віровець А. П. «Апостроф», 2012. 568 с.
9. **Загребельна Н., Коляда І.** Велика війна: українство та благодійність (1914–1917). Київ, 2006. 195 с.
10. К сведению духовенства епархии и надлежащему исполнению. Копия отношения г. Екатеринославского губернатора от 24 сентября 1914 года за № 4212. Екатеринославские епархиальные ведомости. 1914. № 28. 1 окт. С. 528.
11. **Лозинський А.** Військове духовенство в роки Першої світової війни. Українознавство. 2017. № 1–2 (62–63). С. 89–97.
12. **Недря К. М.** Червоный Хрест: Катеринославський досвід (1908–1917). Гуманітарний журнал. 2009. № 3–4. С. 137–144.
13. Отчет о деятельности Екатеринославского епархиального комитета по устройству беженцев за 1915 год. Екатеринославские епархиальные ведомости. 1916. № 10. 10 апр. С. 3–10.
14. Пастырское собрание в г. Екатеринославе 9 октября 1914 года. Екатеринославские епархиальные ведомости. 1914. № 30. 21 окт. С. 786–796.
15. Пастырское собрание в г. Екатеринославе. Екатеринославские епархиальные ведомости. 1916. № 6. 21 февр. С. 107–116.
16. Письма с дороги. Екатеринославские епархиальные ведомости. 1914. № 35. 11 дек. С. 944–946.
17. Перша світова війна і революції: вектори соціокультурних трансформацій / під наук. ред. проф. С. С. Трояна. Київ: Кондор, 2017. 280 с.
18. **Покровський П.** В начале войны. Екатеринославские епархиальные ведомости. 1914. № 24. 21 авг. С. 675–676.
19. Прибывание Государя Императора в Екатеринославе. Екатеринославские епархиальные ведомости. 1915. № 5. 11 февр. С. 127–137.
20. Разные сведения. Екатеринославские епархиальные ведомости. 1915. № 22. 1 авг. С. 480.
21. **Резнт О., Сердюк О.** Перша світова війна на Україні. Київ: «Генеза», 2004. 480 с.
22. **Скворцов В. М.** Как обсеменить «солдатскую землю». Екатеринославские епархиальные ведомости. 1914. № 23. 11 авг. С. 672–674.
23. **Сніда Є.** Катеринославська єпархія Російської православної церкви в 1917–1919 рр.: проблеми соборності та українізації церковного життя. Наук. праці історичного факультету ЗНУ, 2016. С. 29–32.
24. **Сніда Є.** Засади адміністративно-територіальної організації православної церкви Катеринославщини (1917–1920 рр.). III Міжнародний форум студентів, аспірантів і молодих вчених. Дніпропетровськ, 2015. С. 122–124.
25. **Степаненко Г.** Православне парафіяльне духовенство на українських землях Російської імперії в роки першої світової війни (1914 – лютий 1917). Укр. істор. журн. 2004. № 5. С. 45–65.
26. **Степаненко Г.** Соціальне служіння православного духовенства українських єпархій. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна: у 2 кн. Книга 1. Історичні нариси. Київ: ТОВ «Видавництво «КЛІО»», 2013. С. 562–572.
27. Счета причтов Екатеринославской епархии по содержанию лазарета и отряда священников, командированных в действующую армию. Екатеринославские епархиальные ведомости. 1916. № 1. 1 янв. С. 106–109.

28. Хроника. Екатеринославские Епархиальные ведомости. 1914. № 31. 1 нояб. С. 830.
29. Цап М. Волинське православне духовенство в першій світовій війні. Волинський Благовісник. 2014. № 2. С. 45–65.
30. Церковные школы Екатеринославской епархии в 1914–1915 учебном году. Екатеринославские епархиальные ведомости. 1915. № 31. 1 нояб. С. 770–773.

Надійшла до редкол.: 15. 02. 2019

Прорецензовано: 01. 03. 2019

УДК 94(477) 94 (477.63) «1917»

DOI: 10.33287/11912

Діяльність Катеринославської міської думи в контексті подій кінця грудня 1917 р.

В. Я. Яценко

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Розглянуто та проаналізовано діяльність Катеринославської міської думи під час подій кінця грудня 1917 р. у Катеринославі.

Ключові слова: Катеринослав; міська дума; гласні; Губернська революційна рада; Рада робітничих і солдатських депутатів; більшовики; повстання; гайдамаки; вільне козацтво; червоногвардійці.

Рассмотрена и проанализирована деятельность Екатеринославской городской думы во время событий конца декабря 1917 г. в Екатеринославе.

Ключевые слова: Екатеринослав; городская дума; гласные; Губернская революционная рада; Совет рабочих и солдатских депутатов; большевики; восстание; гайдамаки; вольное казачество; красногвардейцы.

The article analyzes the activities of the Ekaterinoslav City Council during the events of the end of December 1917, when Soviet power was established in Ekaterinoslav. This happened as a result of the armed uprising of the Bolsheviks on December 27–29, 1917. The City Council of Ekaterinoslav, as a local government, did not remain indifferent to these events.

It should be recognized that in the events of December 27–29, 1917, the Ekaterinoslav City Council did not play a decisive role. Such a role belonged to the main opposing forces - the Bolsheviks and supporters of the Central Rada. Representatives of both sides were part of the city дума and, of course, tried to use it to their advantage. Thus, city self-government could not remain aloof from the events for this reason. It is important to remember that all this happened in the conditions of the war declared by Soviet Russia to the Ukrainian People's Republic. The armed